

УДК 005:347.96(477)
DOI: 10.60022/2(3)-4S

Перевозова Ірина Володимирівна

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри підприємництва та маркетингу
Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу, Україна

Perevozova Iryna

Doctor of Economics Science, Professor
Head of the Department of Entrepreneurship and Marketing
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3878-802X

Сочка Марина Борисівна

доктор філософії, доцент
Чернігівський інститут інформації, бізнесу і права ЗВО «МНТУ», Україна

Sochka Maryna

PhD, Associate Professor
Chernihiv Institute of Information, Business and Law, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0873-9777

Морозова Олена Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва та маркетингу
Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу, Україна

Morozova Olena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the
Department of Entrepreneurship and Marketing
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0334-0580

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: СТАН, ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз сучасного стану судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням впливу реформування правової системи, зростання обсягів експертних досліджень та ролі науково-дослідних установ судових експертиз. Висвітлено структуру та динаміку функціонування державних і приватних експертних установ, визначено основні тенденції у розподілі експертиз за категоріями справ. Особливу увагу приділено викликам воєнного стану, які зумовили підвищення попиту на нові види експертиз, а також необхідності модернізації матеріально-технічної бази, підвищення кваліфікації кадрів і впровадження сучасних технологій.

Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку судово-експертної системи: цифровізація процесів, інтеграція міжнародного досвіду та стандартів, уніфікація статистичного обліку, розширення міжвідомчої взаємодії та підтримка незалежних експертів. Запропоновано практичні рекомендації щодо удосконалення експертного забезпечення правосуддя в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Зроблено висновок, що стає функціонування та подальший розвиток судово-експертної діяльності є запорукою підвищення ефективності правосуддя, забезпечення верховенства права та захисту прав громадян в Україні.

Ключові слова: судова експертиза, експертне забезпечення, НДУСЕ, Державний реєстр експертів, кримінальне провадження, правосуддя.

EXPERT SUPPORT OF JUSTICE IN UKRAINE: STATUS, DYNAMICS AND PROSPECTS

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the current state of forensic expert activity in Ukraine, taking into account the impact of the legal system reform, the growth of expert research and the role of forensic research institutions. The author highlights the structure and dynamics of functioning of public and

private expert institutions, identifies the main trends in the distribution of examinations by case categories. Particular attention is paid to the challenges of martial law, which have led to an increase in demand for new types of expertise, as well as the need to modernise the material and technical base, improve the skills of personnel and introduce modern technologies.

The author substantiates the priority areas for the development of the forensic system: digitalisation of processes, integration of international experience and standards, unification of statistical accounting.

Keywords: *forensic examination, expert support, Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise, State Register of Experts, criminal proceedings, justice.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку правової системи України вимагає кардинального переосмислення ролі та значення судово-експертної діяльності як ключового елементу забезпечення ефективного правосуддя. У контексті масштабних реформ, викликаних як внутрішніми потребами системної модернізації, так і зовнішніми загрозами, зокрема - повномасштабною військовою агресією проти України, експертне забезпечення правосуддя набуває особливої ваги.

Судово-експертна діяльність є невід'ємною складовою національної правової системи, забезпечуючи об'єктивне дослідження фактів у кримінальних, цивільних, адміністративних та господарських провадженнях. Висока якість експертиз сприяє реалізації принципів верховенства права, законності та справедливості. У контексті реформування правоохоронної і судової систем України, роль судових експертів постійно зростає, що вимагає наукового аналізу кількісних і якісних показників їх діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання експертного забезпечення правосуддя в Україні активно вивчається науковцями, зокрема у контексті реформування судово-експертної діяльності, підвищення її ролі в умовах збройного конфлікту та інтеграції в міжнародний правовий простір.

В. Шепітько [1] розглядає судову експертизу як невід'ємну складову ефективного правосуддя. Автор наголошує, що якісне проведення експертиз впливає на розкриття істини та досягнення справедливості, а тому оптимізація цієї сфери є ключовим чинником реформ у правосудді.

Е. Сімакова-Єфремян у своїх публікаціях [2-3] акцентує увагу на важливості імплементації міжнародного досвіду у сферу судово-експертної діяльності України, зокрема в умовах військової агресії. Вона підкреслює необхідність наукової співпраці, що сприяє єдності знань та професійності, а також забезпеченню надійності експертних висновків у складних умовах.

С. Разумний [4] розглядає судову експертизу не лише як ефективний засіб розслідування кримінальних правопорушень та інструмент реалізації правосуддя, але й як вагомий чинник забезпечення національної безпеки, захисту державних інтересів, прав і свобод громадян, а також підтримки міжнародної стабільності та безпеки. У цьому контексті розвиток інституту судової експертизи та належне ресурсне забезпечення її функціонування мають залишатися серед пріоритетів державної політики та суспільної уваги, з метою гарантування безпеки та сталого розвитку держави в умовах сучасних глобальних викликів.

В. Хоша [4] визначає експертне забезпечення правосуддя як функціонально орієнтовану діяльність суб'єктів судово-експертної діяльності, спрямовану на гарантування судочинства в Україні шляхом проведення незалежної, кваліфікованої та об'єктивної експертизи. На думку науковця експертна діяльність повинна базуватися на широкому впровадженні сучасних наукових досягнень і новітніх технологій з метою підвищення ефективності та достовірності судових рішень.

Як зазначає О. Ключев [6], навіть в умовах воєнного стану судово-експертна система України продовжує демонструвати позитивні зрушення, які сприяють покращенню якості та зростанню ефективності експертних досліджень.

На особливу увагу заслуговує й позиція В. Алексеїчук [7], яка підкреслює, що попри виклики, пов'язані з воєнною агресією, активно розвивається науково-методичне забезпечення діяльності інститутів і центрів судової експертизи, вдосконалюється нормативно-правова база, зміцнюється матеріально-технічна інфраструктура. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність системного урахування інтенсивності зазначених процесів з метою підвищення рівня професійної підготовки судових експертів.

Загалом, аналіз наукових праць свідчить про зростаючу увагу до проблематики судово-експертної діяльності в Україні.

Водночас простежується тенденція розглядати експертизу не лише як технічну процедуру, а як

соціально значущу функцію, що відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості, правопорядку та безпеки держави.

Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень, присвячених організаційним засадам функціонування експертних установ, кадровому потенціалу та нормативно-правовому регулюванню галузі, низка складових судово-експертної системи залишається недостатньо вивченою. Зокрема, потребують подальшого всебічного аналізу питання уніфікації статистичного обліку, оптимізації розподілу навантаження між експертами різних спеціалізацій, впровадження сучасних методик і технологій, а також інтеграції міжнародного досвіду.

Саме ці невирішені аспекти зумовили вибір тематики дослідження, обґрунтовують її наукову новизну та визначають актуальність у контексті триваючих реформ системи правосуддя в Україні. Поглиблене вивчення цих проблем сприятиме формуванню ефективних стратегій розвитку судово-експертної діяльності, що є важливим кроком до підвищення якості та об'єктивності судових рішень.

Метою статті є всебічний аналіз стану судово-експертної діяльності в Україні в умовах трансформації правової системи, виявлення ключових тенденцій у динаміці обсягів проведених експертиз та ролі науково-дослідних установ у цьому процесі, а також обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення експертного забезпечення правосуддя з урахуванням викликів воєнного стану та потреб післявоєнного відновлення.

У процесі дослідження експертного забезпечення правосуддя в Україні застосовано комплекс загальнонаукових, спеціальних і емпіричних методів, що забезпечили досягнення поставленої мети та розв'язання дослідницьких завдань:

- аналіз та синтез використані для осмислення наукових підходів до визначення сутності судово-експертної діяльності, її ролі в системі правосуддя, а також при узагальненні результатів досліджень різних авторів;

- системний підхід дав змогу розглядати експертне забезпечення як комплексну взаємопов'язану систему в межах правоохоронної та судової діяльності;

- прогностичний метод – використано для визначення перспектив розвитку судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Застосування зазначених методів у комплексі забезпечило достовірність результатів і дозволило розробити обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення системи експертного забезпечення правосуддя в Україні.

Викладення основного матеріалу. В Україні судово-експертна діяльність здійснюється широким колом суб'єктів, які охоплюють як державний, так і недержавний сектор. Зокрема, виконання судових експертиз покладено на державні спеціалізовані установи, їхні територіальні відокремлені підрозділи (філії), комунальні експертні установи, а також на атестованих судових експертів, які не перебувають у трудових відносинах із зазначеними установами. Крім того, до здійснення експертної діяльності можуть залучатися інші фахівці з відповідних галузей знань - у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII [8], а також іншими нормативно-правовими актами.

До складу державних спеціалізованих установ, уповноважених на здійснення судово-експертної діяльності, належать:

- науково-дослідні установи судових експертиз, що підпорядковані Міністерству юстиції України, які є основною ланкою у структурі державної експертної системи та забезпечують виконання широкого спектра експертиз загального характеру;

- судово-медичні та судово-психіатричні установи, що функціонують у системі Міністерства охорони здоров'я України, і спеціалізуються на проведенні експертиз, пов'язаних із оцінкою стану здоров'я, психічного стану та причин смерті;

- експертні служби силових відомств – Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, які здійснюють експертизи у межах своїх повноважень та специфіки відомчої діяльності (наприклад, криміналістичні, військові, технічні тощо).

Узгоджене функціонування всіх зазначених суб'єктів сприяє забезпеченню об'єктивності, повноти й законності експертних досліджень, що є важливою складовою процесу правосуддя, особливо в умовах воєнного стану, коли значно зросло навантаження на судово-експертну систему.

Станом на 31.03.2025 в системі Міністерства юстиції України функціонує сім науково-дослідних установ судових експертиз, а саме: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз;

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса»; Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз; Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз; Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз; Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності, Науково-дослідний центр незалежних судових експертиз [9].

Науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України охоплюють широкий спектр судово-експертних напрямів і забезпечують науково-дослідну підтримку правосуддя в Україні. Особливу увагу приділяють розвитку незалежності експертних установ, підвищенню якості експертиз та впровадженню сучасних технологій, що відповідає сучасним викликам у сфері правосуддя та криміналістики.

У зв'язку з повномасштабною війною роль судово-експертної діяльності суттєво зросла. Особливої актуальності набули нові види та підвиди експертиз, такі як: військова експертиза, експертиза зброї та боєприпасів, трасологічні дослідження бойових ушкоджень, криміналістичні експертизи у справах про воєнні злочини, мародерство, колабораціонізм та інші.

Проведення судових експертиз вимагає високого рівня кваліфікації експертів, глибоких наукових знань, доступу до сучасного спеціалізованого обладнання, оновленого методичного інструментарію, а також належного матеріально-технічного та фінансового забезпечення.

З огляду на зростання кількості складних і технологічно ємних експертиз, актуальним є питання удосконалення інфраструктури судово-експертних установ, підвищення рівня професійної підготовки кадрів, інтеграції інноваційних технологій та розширення міжнародного співробітництва у сфері експертної діяльності.

Згідно з результатами Оперативного моніторингу правосуддя в умовах війни, проведеного Міністерством юстиції України, у першому півріччі 2022 року порівняно з аналогічним періодом 2021 року спостерігалось зростання попиту на будівельно-технічні експертизи (на 38%), експертизи зброї (на 54 %), пожежно-технічні експертизи (на 60 %), товарознавчі (на 17 %), вибухово-технічні (на 66 %), автотоварознавчі (на 36 %), інженерно-екологічні (на 56 %), військові (на 85 %), психологічні (на 51 %), лінгвістичні (на 39 %), що пов'язано з потребою розслідування неухильно зростаючого числа кримінальних діянь агресора проти громадян України [10, с. 127]

За даними Міністерства юстиції України [11], протягом I кварталу 2025 року науково-дослідними установами судових експертиз було проведено 13 025 судових експертиз та експертних досліджень, що на 1 276 більше, ніж у відповідному періоді 2024 року (11749 експертиз). Такий обсяг свідчить про високу інтенсивність експертної діяльності та значний запит з боку слідчих органів, прокуратури, судів та адвокатів.

Структурний розподіл експертиз за категоріями справ показує, що 10 719 експертиз (82,3%) проведено в межах кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, що свідчить про домінування кримінально-правового сегменту в загальному обсязі експертного навантаження. 2 306 експертиз (17,7%) проведено у цивільних, господарських, адміністративних справах, виконавчих провадженнях та на замовлення фізичних і юридичних осіб. Це свідчить про збереження попиту на експертні послуги у сфері економіки, власності, спадкування, корпоративних спорів.

Зазначені цифри підкреслюють багатопрофільність діяльності НДУСЕ та важливість експертного забезпечення для різних галузей правосуддя. Навіть в умовах воєнного стану науково-дослідні установи демонструють стабільність функціонування та гнучкість у реагуванні на запити різних суб'єктів: слідчих, прокурорів, суддів (державний сегмент); адвокатів, юридичних компаній, приватних осіб (недержавний сегмент).

Таким чином, експертна діяльність виступає ключовим компонентом функціонування правової системи України, забезпечуючи об'єктивність та достовірність доказової бази у всіх юрисдикціях.

Найбільше навантаження залишалось у провідних установ - ННЦ ім. Бокаріуса, Київському та Одеському НДІСЕ.

Динаміка проведення експертиз науково-дослідними установами Міністерства юстиції України наведено в табл. 1.

**Динаміка проведення експертиз науково-дослідними установами
Міністерства юстиції України**

Науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України	Кількість судових експертиз			
	1 квартал 2022	1 квартал 2023	1 квартал 2024	1 квартал 2025
ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса	6023	17142	2879	4 952
Київський НДІСЕ	11867	14397	5093	3 737
Одеський НДІСЕ	1349	1657	1554	1 680
Львівський НДІСЕ	981	825	1007	1 097
Дніпропетровський НДІСЕ	1577	1893	770	1 050
НДІСЕ у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності	60	800	446	504
НДЦ незалежних судових експертиз				5
Всього	21857	36714	11749	13025
Судові експерти державних спеціалізованих установ	914	1497	1174	1017
Середнє навантаження на 1 експерта	23,91357	24,52505	10,00767	12,80728

Джерело: складено авторами на підставі [11]

На підставі офіційних даних Міністерства юстиції України (табл. 1) середнє навантаження на одного експерта в I кварталі 2025 року становить 12,81 справи, що є нижчим, ніж у 2023 році (24,52), але вищим за показник 2024 року (10,01). Така динаміка, з однієї сторони, свідчить про поступове відновлення ефективного функціонування експертної системи з одночасним контролем якості та темпу роботи.

З другої сторони, зазначена динаміка за перший квартал 2024- 2025 років в порівнянні з аналогічним періодом 2022-2023 років може свідчити про зміну підходів до уніфікації статистичного обліку судово- експертної діяльності для забезпечення достовірності аналітики.

Водночас визначити точні відсоткові показники експертного навантаження вкрай складно, «оскільки порівняння за кількістю експертних проваджень є некоректним унаслідок широкого розмаху показників щодо кількості об'єктів, які містяться в кожному з них, а також специфічних особливостей різних видів експертиз» [12].

Впровадження уніфікованих методик статистичного обліку сприятиме підвищенню прозорості, покращенню планування кадрового забезпечення та оптимізації роботи судово-експертної служби в цілому, що, у свою чергу, підвищить якість судових експертиз і сприятиме зміцненню довіри до системи правосуддя в Україні.

Найбільш навантаженими залишаються напрямки, пов'язані з будівництвом, землеустроєм, товарознавством, комплексними експертизами, а також почеркознавчою та лінгвістичною експертизою [11]. Існуюча диспропорція між кількістю експертів і обсягом експертиз у ряді спеціальностей може призводити до затримок у виконанні експертних досліджень і збільшення черг.

В окремих напрямках (наприклад, комплексні експертизи, товарознавчі, почеркознавчі) черга експертиз у кілька разів перевищує кількість уже виконаних, що свідчить про гостру потребу в додаткових кадрах або оптимізації процесів.

Водночас слід підкреслити, що Міністерство юстиції України відіграє ключову роль у координації роботи судово-експертних установ, і зазначені результати засвідчують його послідовні зусилля щодо збереження та розвитку експертного потенціалу навіть в умовах воєнної агресії, складної безпекової та економічної ситуації. Так в січні 2025 року Мін'юст України затвердив нові критерії визначення установ судових експертиз, що свідчить про активні кроки з удосконалення системи експертного забезпечення та її інтеграції у національну економіку і правову систему [13].

Відповідно до статистики Реєстру атестованих судових експертів [14], загальна кількість експертів, допущених до проведення судових експертиз в Україні, станом на 31.03.2025 становить 6 237 осіб. Їх розподіл за відомчою належністю наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз структури атестованих судових експертів у розрізі відомств

Відомство	Кількість експертів	Частка, %
МВС України	3 221	51,60%
МОЗ України	1 184	19,00%
Науково-дослідні установи судових експертиз (НДУСЕ)	1 017	16,30%
Не працівники державних установ (приватні фахівці)	651	10,40%
Служба безпеки України	154	2,50%
Державна прикордонна служба України	10	0,20%
Всього	6 237	100%

Джерело: складено авторами на підставі [11,14]

Частка експертів МВС України становить 51,6% від загальної кількості атестованих фахівців, що свідчить про ключову роль цього органу в системі судово-експертного забезпечення. Такий показник пояснюється наявністю розгалуженої мережі експертно-криміналістичних підрозділів і високим навантаженням у рамках досудового розслідування. «Експертна служба МВС України виконує 80 видів експертних досліджень та нараховує значну кількість підготовлених фахівців по 79 експертних спеціальностях» [14].

Як зауважив директор Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Сергій Кримчук: «Попри важливі здобутки та позитивні результати роботи Експертної служби МВС, вимоги воєнного часу потребують потужної концентрації зусиль науковців і фахівців судово-експертних установ України, ретельного вивчення та впровадження вітчизняного й міжнародного досвіду, комплексних підходів до розгляду та вирішення актуальних проблем судово-експертної діяльності XXI століття» [15].

Водночас, як засвідчує статистика, лише 16,3% атестованих експертів працюють у науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України. Попри відносно невелику частку, ці установи виконують переважно складні, міждисциплінарні експертизи, які потребують глибокого наукового аналізу та методичного супроводу. Таким чином, внесок НДУСЕ у забезпечення об'єктивного правосуддя суттєво перевищує їхній кількісний показник.

Отже, науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції відіграють ключову роль у формуванні професійного середовища експертів. Вони не лише здійснюють експертизи, а й проводять методичну, наукову, освітню та аналітичну роботу. НДУСЕ виконує також функції підготовки, атестації та підвищення кваліфікації експертів у різних сферах.

Розвиток недержавної судової експертизи в Україні підтримується законодавчими ініціативами, зокрема Указом Президента України №837/2019 [17], який передбачає демонополізацію та підвищення конкурентоздатності експертної діяльності.

В той же час, частка експертів, які не є працівниками державних установ, не є переважаючою і становить 10,4% [14]. Ю. Ярослав підкреслює, що «недержавна (приватна) судова експертиза несе допоміжну функцію, її кількісний склад в 12,5 разів менше державної, вона має розвиток в тих видах, які не вимагають складного аналітичного обладнання, це – судово-економічна, товарознавча та автотоварознавча, будівельна експертизи, експертиза інтелектуальної власності та автотехнічна експертиза. Але факт її допоміжної функції аж ніяк не слід тлумачити, що там працюють менш фахові експерти, за окремими висловами» [18, с.28]. Слід зазначити, що більшість фахівців із недержавних установ мають значний професійний досвід (понад 15 років), що забезпечує високий рівень кваліфікації та компетентності.

Вважаємо, що недержавна (приватна) судова експертиза особливо актуальна для сторони захисту, а також у справах, де виникає потреба в повторній або альтернативній експертизі. Незалежні експерти сприяють забезпеченню об'єктивності, неупередженості та повноти дослідження. Це підвищує змагальність судового процесу і сприяє об'єктивності прийняття рішень, зміцнює довіру до правосуддя. Крім того, недержавні експерти також відіграють важливу роль у саморегулюванні професії, що сприяє підвищенню стандартів якості та етики в судовій експертизі.

СБУ і Державна прикордонна служба мають обмежену кількість атестованих експертів (разом

близько 2,7%), що зумовлено високою спеціалізацією та необхідністю зосередження ресурсів на ключових напрямках безпеки, що вимагає залучення висококваліфікованих фахівців із відповідною підготовкою та досвідом.

Роль Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України (ЦЕКК) у експертному забезпеченні правосуддя в Україні полягає в контролі якості та професійної кваліфікації судових експертів, забезпеченні дотримання високих стандартів експертної діяльності, а також у здійсненні дисциплінарної відповідальності фахівців [19].

Посилення ролі судових експертів та удосконалення процедур їх оцінювання сприяють формуванню довіри до судово-експертної системи як серед громадян, так і серед професійної юридичної спільноти.

ЦЕКК у I кварталі 2025 року провела 32 засідання, на яких присвоїла кваліфікацію 65 експертам, підтвердила підвищення кваліфікації 4 фахівцям та відмовила у кваліфікації 2 особам. Розглянуто дисциплінарні справи щодо 23 експертів, з них 6 притягнуто до відповідальності, 5 отримали зауваження, 7 справ закрито [11]. Результати роботи ЦЕКК свідчать про стабільне функціонування судово-експертної системи.

Методики проведення судових експертиз відіграють ключову роль в експертному забезпеченні правосуддя, оскільки вони визначають стандарти, послідовність і наукову обґрунтованість проведення експертних досліджень. Вони забезпечують єдність підходів до аналізу доказів, що сприяє об'єктивності, достовірності експертних висновків.

Розроблення методик проведення судових експертиз здійснюється в межах виконання науково-дослідних робіт, що входять до складу системи науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності. Під останнім слід розуміти цілеспрямовану наукову діяльність, спрямовану на створення, удосконалення та наукове обґрунтування експертних методик, організація якої покладається на відповідні міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, у підпорядкуванні яких перебувають державні спеціалізовані судово-експертні установи.

Наукові розробки проходять стадію апробації в зазначених установах, результати якої розглядаються на засіданнях наукових рад з метою формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо впровадження відповідних методик у практичну діяльність судових експертів.

Остаточне рішення щодо включення методик до Реєстру методик проведення судових експертиз, а також щодо внесення змін до них або припинення їх дії, ухвалюється Координаційною радою з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України [8, 19, 20].

Таким чином, методики є невід'ємною складовою системи правосуддя, що забезпечує наукову точність, прозорість і ефективність судово-експертної діяльності, а відтак - зміцнює довіру суспільства до судової системи України.

Узагальнені дані Реєстру методик судових експертиз наведено на рис. 1

Рис. 1. Узагальнені дані Реєстру методик судових експертиз

Джерело: сформовано авторами на підставі [11,22]

Автори вважають, що особливо перспективним, в умовах цифровізації, є запровадження на базі платформи «Електронний суд», додатку для атестованих судових експертів, з можливістю оперативного доступу до методик судової експертизи за відповідними експертними спеціальностями, які включені до Реєстру методик проведення судових експертиз. Така технологічна можливість дозволила судовим експертам оперативно відслідковувати внесення змін до існуючих методик та застосовувати у своїх експертизах новітні наукові розробки, що набули статус методики проведення судових експертиз.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що сучасний етап функціонування судово-експертної системи України характеризується низкою невирішених та недостатньо досліджених проблем, що істотно впливають на якість та ефективність експертної діяльності:

1. Відсутність єдиного підходу до статистичного обліку навантаження експертів, тривалості виконання експертиз, кількісних та якісних показників діяльності унеможливорює здійснення об'єктивного аналізу функціонування системи, що негативно позначається на процесі стратегічного планування, розподілу ресурсів і визначення пріоритетних напрямів розвитку галузі.

2. У ряді експертних спеціальностей спостерігається значне навантаження на окремих фахівців, зокрема в будівельно-технічній, почеркознавчій експертизі. Диспропорції у кадровому забезпеченні за напрямками експертної спеціалізації зумовлюють формування черг, затримки у наданні експертних висновків, а також створює ризики порушення процесуальних строків у судовому провадженні.

3. Неоднорідність рівня технічного забезпечення експертних установ призводить до нерівномірного доступу до сучасного обладнання, програмних рішень та новітніх методів дослідження. Як наслідок, це ускладнює забезпечення єдиних стандартів якості експертиз, а також стримує інтеграцію України у світовий експертно-судовий простір.

4. Наявність бар'єрів щодо імплементації передових міжнародних практик та стандартів, розроблених у рамках Європейського Союзу та інших юрисдикцій, зумовлює фрагментарність адаптації світового досвіду. Відсутність системної співпраці з іноземними експертними установами

та міжнародними організаціями обмежує можливості підвищення ефективності функціонування національної системи експертного забезпечення.

5. Попри визнану роль незалежних експертів у забезпеченні принципу змагальності у судовому процесі, їхня участь у наданні експертних послуг залишається обмеженою. Чинне законодавство не в повній мірі створює сприятливі умови для залучення приватних експертів до реалізації експертних функцій, що зужує потенціал конкуренції та підвищення якості експертної діяльності.

У контексті трансформації системи правосуддя та інтеграції до європейського правового простору, судово-експертна діяльність в Україні потребує стратегічного переосмислення та модернізації. Наявні проблеми, пов'язані з нормативно-правовим регулюванням, технічним забезпеченням, нерівномірним кадровим розподілом, а також недостатньою інтеграцією міжнародного досвіду, створюють підґрунтя для визначення основних напрямів подальшого розвитку (табл. 3).

Таблиця 3

Основні напрямки подальшого розвитку експертної системи правосуддя

Напрямки	Опис
1. Цифровізація судово-експертної системи	Оцифрування процесів експертного забезпечення, створення єдиної електронної бази обліку експертиз, запровадження систем електронного документообігу дозволять оптимізувати роботу судових експертів, підвищити оперативність досліджень та забезпечити прозорість процедур. Особливо перспективним є запровадження на базі платформи «Електронний суд» додатку для судових експертів з можливістю оперативного доступу до методик судової експертизи за відповідними експертними спеціальностями. Створення реєстру судових експертиз за аналогією з реєстром судових рішень, дозволить уніфікувати підходи до вирішення типових експертних завдань.
2. Удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації експертів	Розвиток професійної підготовки експертів відповідно до вимог сучасної науки та практики правозастосування є ключовим чинником підвищення якості експертиз. Створення міждисциплінарних програм, активізація співпраці з вищими навчальними закладами та іноземними інституціями сприятимуть формуванню нового покоління кваліфікованих фахівців
3. Розширення доступу до новітніх технологій і обладнання	Матеріально-технічна модернізація державних та приватних експертних установ, забезпечення рівного доступу до сучасного програмного забезпечення, аналітичних лабораторій та цифрових інструментів дозволить підвищити об'єктивність та наукову обґрунтованість експертних висновків
4. Інтеграція міжнародного досвіду та стандартів	Гармонізація національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу, адаптація кращих практик ENFSI (Європейської мережі судових наукових інститутів) сприятиме підвищенню довіри до українських експертних висновків у міжнародному правовому середовищі
5. Зміцнення ролі незалежних експертів	Забезпечення правової рівності державних і приватних суб'єктів судово-експертної діяльності, стимулювання конкуренції та залучення приватного сектору сприятимуть підвищенню якості послуг та змагальності процесу
6. Уніфікація статистичного обліку та моніторинг якості	Запровадження єдиних методичних підходів до обліку експертиз та оцінювання результатів експертної діяльності дозволить проводити об'єктивний моніторинг ефективності системи та приймати обґрунтовані управлінські рішення
7. Реалізація комплексної реформи та забезпечення її фінансування	Комплексне реформування судово-експертної системи передбачає розроблення й реалізацію цілісної державної стратегії, що ґрунтується на міжвідомчій взаємодії, активному залученні експертного середовища, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Забезпечення належного фінансування має охоплювати не лише модернізацію технічної бази установ, але й інвестування у розвиток людського капіталу, науковий потенціал, інституційну спроможність та розширення міжнародної співпраці

Джерело: складено авторами

Перспективи розвитку судово-експертної діяльності в Україні тісно пов'язані з модернізацією правосуддя, впровадженням інновацій та інтеграцією до європейського правового простору. Комплексний підхід, що включає цифровізацію, підвищення кваліфікації, модернізацію матеріально-технічної бази, інтеграцію міжнародних стандартів та розвиток незалежного експертного сектору, є запорукою підвищення якості та довіри до судово-експертної системи. Такий розвиток сприятиме зміцненню верховенства права, підвищенню ефективності правосуддя і захисту прав громадян.

Висновки. Судово-експертна діяльність в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні об'єктивності, повноти та доказовості судового розгляду, виступаючи важливим елементом

функціонування правової держави. Проведене дослідження засвідчило, що система судово-експертного забезпечення перебуває у стадії поступової трансформації, яка характеризується як позитивною динамікою (у частині розширення спектру експертиз, зростання їх кількості, активізації міжінституційної взаємодії), так і наявністю системних проблем (кадровий дефіцит, обмежений доступ до сучасного обладнання, нерівномірне навантаження між спеціалізаціями).

Аналіз сучасного стану цієї сфери дозволив окреслити ключові напрями її подальшого розвитку, серед яких:

- цифровізація процесів експертної діяльності;
- модернізація матеріально-технічної бази установ;
- впровадження сучасних науково обґрунтованих методик;
- розширення участі незалежних експертів у судових процесах;
- інтеграція кращих міжнародних та європейських практик;
- посилення наукових досліджень та інновацій у експертній практиці;
- забезпечення сталої державної підтримки та комплексного фінансування.

Таким чином, подальше реформування судово-експертної системи має здійснюватися на засадах міжвідомчої координації, інституційної відкритості, інноваційного розвитку та правової інтеграції. Це дозволить не лише підвищити якість експертних досліджень, але й забезпечити більшу прозорість, неупередженість та ефективність правосуддя в Україні загалом.

Література

1. Шепітько, В. (2023). Судова експертиза та судово-експертна діяльність: погляд крізь призму думок експертів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 1 (30)*. С. 12-22. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.02.
2. Сімакова-Єфремян, Е. (2024). Імплементация міжнародного досвіду в судово-експертну діяльність України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 3 (36)*. С. 5-9. DOI: 10.32353/khrife.3.2024.01.
3. Сімакова-Єфремян, Е. (2024). Судово-експертна діяльність і наукова співпраця в умовах військової агресії РФ проти України: єдність знань та професійності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 2 (35)*. С. 5-9. DOI: 10.32353/khrife.2.2024.01.
4. Разумний С.М. Судова експертиза як ключовий інструмент забезпечення національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.)*; у 2-х ч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024, Ч. I., С. 56-58
5. Вадим Хоша. Значення судово-експертної діяльності для здійснення правосуддя в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2023. Випуск 2 (31)*. С.41-62. DOI: 10.32353/khrife.2.2023.04
6. Ключев О. Сучасні досягнення судово-експертної галузі в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2023. Вип. 1(30)*. С.6-11. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.01
7. Алексейчук В. Питання підготовки судових експертів (в контексті вирішення завдань відновлення України). *Судова експертиза в контексті відновлення України. III Всеукраїнський форум судових експертів: Матер. III всеукр. наук.-практ. конф. (9 червня 2023 р. м. Львів); за ред. д.т.н. М. О. Можаяєва / НДЦСЕ у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Мін'юсту. Київ: видавництво Ліра-К, 2023. С. 24–32. URL: <https://intelekt.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/sudova-ekspertyza-2023-druk.pdf>*
8. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. No 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
9. Науково – дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України URL: <https://minjust.gov.ua/m/naukovo-doslidni-ustanovi-sudovih-ek>
10. Оперативний моніторинг правосуддя в умовах війни, 2022, проведений Міністерством юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2022/07/15/20220715134043-37.pdf>
11. Сайт Міністерства юстиції України. Експертне забезпечення правосуддя. URL: https://minjust.gov.ua/zvitnist/expert_support_of_justice
12. Коломієць Т. Профілактика емоційного вигорання судових експертів в умовах воєнного стану. *Криміналістика та судова експертиза у XXI столітті : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару (м. Київ, 30 травня 2024 р.)* / відп. упоряд.: Ковальов К. М., Гуріна Д. П., Воробйова О. П., Житник Н. С.,

Чміленко О. П. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2024. С.97-100.

13. Про затвердження Критеріїв, за якими здійснюється визначення установ судових експертиз, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України, які мають важливе значення для галузей національної економіки. Наказ Міністерства юстиції України від 03.01.2025 № 40/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0029-25#n7>

14. Реєстр атестованих судових експертів. URL: <https://rase.minjust.gov.ua/>

15. Експертна служба МВС URL: <https://dnedec.mvs.gov.ua/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%bf%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%bd%d1%83-%d1%81%d0%bb%d1%83%d0%b6%d0%b1%d1%83-%d0%bc%d0%b2%d1%81/>

16. Кримчук С. Привітальне слово. *Криміналістика та судова експертиза у XXI столітті : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару* (м. Київ, 30 травня 2024 р.) / відп. упоряд.: Ковальов К. М., Гуріна Д. П., Воробйова О. П., Житник Н. С., Чміленко О. П. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2024. С.10-11.

17. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави. Указ Президента України від 08.11.2019 року №837/2019 .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019#Text>

18. Ярослав Ю. Саморегулювання – найважливіша умова розвитку недержавної (приватної) судової експертизи. *Місце недержавної судової експертизи у забезпеченні судочинства України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції-дискусії* (м. Київ, 19 жовтня 2020 року). Київ: Видавник Назаров О.А., 2020. С.26-30. URL: <https://orcid.org/0000-0002-4720-7186>

19. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів. Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>

20. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 №595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text>

21. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 02.10.2008 №1666/5 (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 02.10.2008 за № 924/15615).URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08#Text>.

22. Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/>

23. Моніторинговий звіт 2023 / Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції / за відпов. ред. к.ю.н. О. М. Олійника. Київ, 2024. 383 с.

References

1. Shepitko, V. (2023). Sudova ekspertyza ta sudovo-ekspertna diialnist: pohliad kriz pryzmu dumok ekspertiv. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 1 (30). S. 12-22. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.02.

2. Simakova-Yefremian, E. (2024). Implementatsiia mizhnarodnoho dosvidu v sudovo-ekspertnu diialnist Ukrainy. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i krymina listyky*. Vyp. 3 (36). S. 5-9. DOI: 10.32353/khrife.3.2024.01.

3. Simakova-Yefremian, E. (2024). Sudovo-ekspertna diialnist i naukova spivpratsia v umovakh viiskovoi ahresii rf proty Ukrainy: yednist znan ta profesiinosti. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i krymina listyky*. Vyp. 2 (35). S. 5-9. DOI: 10.32353/khrife.2.2024.01.

4. Razumnyi S.M. Sudova ekspertyza yak kliuchovyi instrument zabezpechennia natsionalnoi bezpeky. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty: materialy VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (m. Dnipro, 15 ber. 2024 r.); u 2-kh ch. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2024, Ch. I., S. 56-58

5. Vadym Khosha. Znachennia sudovo-ekspertnoi diialnosti dlia zdiisnennia pravosuddia v Ukraini. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. 2023. Vypusk 2 (31). S.41-62. DOI: 10.32353/khrife.2.2023.04

6. Kliuiev O. Suchasni dosiahnennia sudovo-ekspertnoi haluzi v Ukraini. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. 2023. Vyp. 1(30). S.6-11. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.01

7. Aliksieichuk V. Pytannia pidhotovky sudovykh ekspertiv (v konteksti vyrishennia zavdan vidnovlennia Ukrainy). *Sudova ekspertyza v konteksti vidnovlennia Ukrainy. III Vseukrainskyi forum sudovykh ekspertiv: Mater. III vseukr. nauk.-prakt. konf.* (9 chervnia 2023 r. m. Lviv); za red. d.t.n. M. O. Mozhaieva / NDTsSE u sferi informatsiinykh tekhnolohii ta intelektualnoi vlasnosti Miniustu. Kyiv: vydavnytstvo Lira-K, 2023. S. 24–32. URL: <https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/sudova-ekspertyza-2023-druk.pdf>

8. Pro sudovu ekspertyzu : Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 r. No 4038-XII (zi zmin. ta dopov.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Tex>
9. Naukovo – doslidni ustanovy sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytzii Ukrainy URL: <https://minjust.gov.ua/m/naukovo-doslidni-ustanovi-sudovih-ek>
10. Operativnyi monitorynh pravosuddia v umovakh viiny, 2022, provedenyi Ministerstvom yustytzii Ukrainy. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2022/07/15/20220715134043-37.pdf>
11. Sait Ministerstva yustytzii Ukrainy. Ekspertne zabezpechennia pravosuddia. URL: https://minjust.gov.ua/zvitnist/expert_support_of_justice
12. Kolomiets T. Profilaktyka emotsiinoho vyhorannia sudovykh ekspertiv v umovakh voennoho stanu. Kryminalistyka ta sudova ekspertiza u KhKhI stolitti : materialy vseukr. nauk.-prakt. seminaru (m. Kyiv, 30 travnia 2024 r.) / vidp. uporiad.: Kovalov K. M., Hurina D. P., Vorobiova O. P., Zhytnyk N. S., Chmilenko O. P. Kyiv : DNDEKts MVS Ukrainy, 2024. S.97-100.
13. Pro zatverdzhennia Kryteriiv, za yakymy zdiisniuietsia vyznachennia ustanov sudovykh ekspertyz, shcho nalezhat do sfery upravlinnia Ministerstva yustytzii Ukrainy, yaki maiut vazhlyve znachennia dlia haluzei natsionalnoi ekonomiky. Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 03.01.2025 № 40/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0029-25#n7>
14. Reiestr atestovanykh sudovykh ekspertiv. URL: <https://rase.minjust.gov.ua/>
15. Ekspertna sluzhba MVS URL: <https://dndec.mvs.gov.ua/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%bf%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%bd%d1%83-%d1%81%d0%bb%d1%83%d0%b6%d0%b1%d1%83-%d0%bc%d0%b2%d1%81/>
16. Krymchuk S. Pryvitalne slovo. Kryminalistyka ta sudova ekspertiza u KhKhI stolitti : materialy vseukr. nauk.-prakt. seminaru (m. Kyiv, 30 travnia 2024 r.) / vidp. uporiad.: Kovalov K. M., Hurina D. P., Vorobiova O. P., Zhytnyk N. S., Chmilenko O. P. Kyiv : DNDEKts MVS Ukrainy, 2024. S.10-11.
17. Pro nevidkladni zakhody z provedennia reform ta zmitsnennia derzhavy. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 08.11.2019 roku №837/2019 .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019#Text>
18. Yaroslav Yu. Samorehuliuвання – naivazhlyvisha umova rozvytku nederzhavnoi (pryvatnoi) sudovoi ekspertyzy. Mistse nederzhavnoi sudovoi ekspertyzy u zabezpechenni sudochynstva Ukrainy: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii-dyskusii (m. Kyiv, 19 zhovtnia 2020 roku). Kyiv: Vydavnyk Nazarov O.A., 2020. S.26-30. URL: <https://orcid.org/0000-0002-4720-7186>
19. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Tsentralnu ekspertno-kvalifikatsiinu komisiuu pry Ministerstvi yustytzii Ukrainy ta atestatsiiu sudovykh ekspertiv. Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 03.03.2015 № 301/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>
20. Pro zatverdzhennia Poriadku atestatsii ta derzhavnoi reiestratsii metodyk provedennia sudovykh ekspertyz. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.07.2008 №595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text>
21. Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia Reiestru metodyk provedennia sudovykh ekspertyz: nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 02.10.2008 №1666/5 (zareiestrovanyi v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 02.10.2008 za № 924/15615).URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08#Text>.
22. Reiestr metodyk provedennia sudovykh ekspertyz. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/>
23. Monitorynhovyi zvit 2023 / Ministerstvo yustytzii Ukrainy. Dyrektorat pravosuddia ta kryminalnoi yustytzii / za vidpov. red. k.iu.n. O. M. Oliinyka. Kyiv, 2024. 383 s.